

ESAIAS PUFENDORFS BOGSAMLING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEK

AF

FIAMMETTA PALLADINI

Den kendte tyske forfatter Samuel Pufendorf, der i idéhistorien huskes som en af den moderne naturrets fædre, og i historiografien som en af sin tids betydeligste historikere, havde en storebror, Esaias, som i dag er glemt, men som i samtiden var næsten ligeså berømt som broderen. Indenfor den lærde verden må denne tyske diplomat og statsmand (som dog aldrig stod i nogen tysk fyrstes tjeneste) have været anerkendt for sin belæsthed indenfor statstænkningen og den politiske teori, eftersom han blev tillagt forfatterskabet til så berømte skrifter som *De statu imperii Germanici* (1667) af en vis Severinus de Monzambano, i virkeligheden dæknavn for hans bror Samuel – og *De iure suprematus ac legationis Principum Germaniae* (1677) af den fiktive forfatter Caesarinus Fürstenerius, som i virkeligheden var G. W. Leibniz.¹⁾ Snarere end som forfatter (hvor han kun efterlod sig nogle ungdomsafhandlinger, siden samlet af J. P. Ludewig)²⁾ gjorde Esaias Pufendorf sig imidlertid gældende inden for den praktiske politik, men da kun få i dag husker hvem han var, kan det være på sin plads kort at opridse de vigtigste data i hans liv.

Dette begyndte som en nøje kopi, eller rettere foregribelse, af hans mere berømte brors levned. Som denne blev han født i Dorf-Chemnitz (i 1628), studerede ligeledes gratis ved gymnasiet i Grimma (nær Leipzig) og dernæst ved universiteterne i Leipzig og Jena, hvor han læste filosofi, historie, litteratur og sprog (fremfor alt latinsk), teologi, og, i anden omgang, naturret, hvor han især beskæftigede sig med Hugo Grotius og hans kilder. Som Samuel efter ham begyndte også Esaias sin karriere som fattig intellektuel med at være huslærer for en ung adelsmand, i hans tilfælde den svenske greve Otto Wilhelm Königsmarck. På dette sted afviger de to brødrers livsbane fra hinanden: Samuel gik som bekendt fra at være huslærer over til at blive universitetsprofessor og for-

blev hele sit liv videnskabsmand, ganske vist med forbindelse til de hoffer han arbejdede for, men dette i sin egenskab af lærd og intellektuel. Esaias derimod blev som huslærer i adelige kredse indført i det svenske hofmiljø og indledte en karriere som diplomat: i begyndelsen på et mere ydmygt niveau som spion ved forskellige tyske hoffer, men til slut som den danske konges repræsentant ved Rigsdagen i Regensburg. Som hovedetaperne i hans karriere kan anføres, at han i midten af halvfjerdserne var sekretær ved det svenske gesandtskab i Paris, dernæst svensk resident hos kejser Leopold i Wien, for endelig at blive kansler i det svenske hertugdømme Bremen og Verden. Denne post beklædte han i mere end ti år, indtil han i 1686 hemmeligt forlod hertugdømmets hovedstad Stade og med familie og ejendele begav sig til Hamburg, hvor han gav sig under Christian V af Danmarks beskyttelse. I dennes tjeneste blev han med titel af statsråd sendt som kongens repræsentant til Rigsdagen i Regensburg, hvor den danske fyrste deltog i sin egenskab af holstensk hertug. Dér døde han i 1689, samme år som han i Sverige, hvor en *Fiscalischer Process* var blevet anlagt mod ham, blev dømt til døden for at have unddraget den svenske stat sin ejendom og for at være gået i tjeneste hos en monark, der traditionelt stod i et fjendtligt forhold til Sverige.

R. Brode, forfatteren til artiklen *Esaias Pufendorf* i *Allgemeine Deutsche Biographie*, hævder at de virkelige motiver til at Esaias forlod svensk tjeneste er dunkle, og at et svar på spørgsmålet ville kræve arkivstudier. Heroverfor har de to 1700-talsforfattere J. C. Nemeitz og Johs. Moller,³⁾ hos hvem jeg har hentet de her resumerede oplysninger, ganske præcise, omend indbyrdes noget modstridende forklaringer på forholdet. Moller antyder dels eksistensen af misundelige rivaler, som skulle have sat Esaias i misgunst hos kongen, dels hævder han, at en af hovedgrundene til hans beslutning skulle have været hans oprørthed over den nye lov om rangforordning og fortrinsret, som stillede de svenske militære befalingsmænd over de civile embedsmænd for at kompensere dem for deres udeblevne løn. Nemeitz anfører både for- og efternavn på en af disse rivaler, som skulle kunne identificeres med ingen mindre end førsteministeren, grev Bengt Oxenstierna. Hans motiver til at hade Pufendorf skulle ifølge Nemeitz stamme fra den tid, hvor de begge gjorde tjeneste ved gesandtskabet i Wien og dér repræsenterede to modsatte holdninger til den europæiske politik, idet Oxenstierna tilhørte den kejserservenlige fløj og Pufendorf den franskorienterede. Denne sidste blev støttet af grev Magnus Gabriel de la Gardie, som systematisk fremhævede Pufendorfs indberetninger og synspunkter på bekostning af Ox-

enstiernas. Derfor skulle denne, da han blev førsteminister, have hævnnet sig for de nævnte ydmygelser ved at udsætte kansleren i Bremen for en veritabel forfølgelse.

De to forfattere giver yderligere interessante oplysninger om, hvad der tildrog sig efter Esaias' død. Moller gengiver den gravskrift, som hans bror Samuel forfattede til et epitafium som enken lod opstille i Regensburg,⁴⁾ og fortæller, hvordan en vending, der indeholdt en hentydning til de grunde, der havde fået Esaias til efter tredive år at forlade svensk tjeneste, efter pression fra den svenske gesandt i Regensburg blev erstattet med en mere generel formulering. Nemeitz beretter hvorledes Samuel, som i mellemtiden havde forladt den svenske konges tjeneste til fordel for kurfyrsten af Brandenburgs, skulle have overvejet at affatte et forsvarsskrift for Esaias, men blev overtalt til at afstå fra forehavendet, dels ved en belønning på 8000 rigsdaler for sin svenske historie, dels ved ophøjelsen til baron (*Freyherr*).⁵⁾ Idet vi forbigår de øvrige oplysninger hos Nemeitz om såvel Esaias' tre døtre og deres ægtemænd som begge Pufendorf-brødrenes børnebørn, vil vi opholde os ved den oplysning, som både han og Moller meddeler og som på dette sted er mest interessant: nemlig at Esaias' bogsamling blev erhvervet af den danske konge. Herom siger Nemeitz faktisk at:

„Esaias, der Cantzler zu Stade, hat unvergleichliche MSCta in publicis gehabt, davon ein Theil nebst der Bibliothec von seiner nachgelassen Wittib vor 6000 Rthlr. an Dänmarck überlassen worden; die Übrigen aber hat die Schwedisch-Bremische Regierung zu Stade noch vor 2000 Rthlr. an sich gekauft“.⁶⁾

Moller skriver:

„Da hans bogsamling, der var rig på alle typer af bøger og meget udsøgt, blev sat på offentlig auktion i Hamburg i oktober måned 1690 på grundlag af en katalog der blev trykt sammesteds, erhvervede den danske kong Christian V den og indlemmede den i Det kongelige Bibliotek, inden den på den måde blev opløst“.⁷⁾

Det sidste omtales allerede hos N. P. Sibbern, som i sin præsentation af Det kongelige Bibliotek i København blandt andet havde skrevet:

„I øvrigt må man om dette bibliotek sige, at det var opbygget med en enestående og i sandhed kongelig omhu og sans for det udsøgte, hvilket vil vise sig tydeligere, når katalogen over dette bibliotek, som den berømmelige Wolfen, den nuværende leder af Det kongelige Bibliotek og kongelig råd, arbejder på, engang ser dagens lys“.⁸⁾

Såvidt de ældste historikers efterretninger om Esaias' bogsamling. Som man kan se foreligger der ideelle betingelser for en frugtbar under-

- ❦ (22) ❦
- fiæ primitivæ vindicatus & illustratus, Lond. 1678. Frang. Vand.
7. *Catalogus Librorum ex variis Europæ partibus advektorum per Robert. Scott, Bibliopolam Londinens.* Lond. 1674. Fr. Vand.
8. *M. Henrici Kippingi, Institutiones Philos. naturalis Lib. X.* Bremæ & Ffurt 1660. Fr. Vand.
9. *J. H. Boecleri Historia Belli Danici ab Anno 1643. 44. 45. gesti,* Stockholm 1676.
10. *D. Job. Marshami, Angli Canon. Chronicus, Ægyptiacus, Ebraicus, Græcus, Libanon Chronologicæ tantum, sed & Historice Antiquitatis reconditissima complexus, Londini primùm 1672 editus, nunc longè emendatior in Germania recusus,* Lipsiæ 1676.
11. *Philostorgii Cappadocis, veteris scriptoris Ecclesiasticæ Historiæ, Libri XII, à Photio Patriarch. peculiari opere in epitomen contracti, curâ Jac. Gosthofredi,* Genev. 1643. Fr. Vand.
12. *Leon, ab Aizema Historia Pacis à Foederatæ Belgis, ab Anno 1621. ad hoc usque tempus tractatæ,* Lugd. Bat. 1654. Fr. Vand.
13. *G. Budai, Parisiens. d. transitu Hellenismi à Christianismum Libb. 3.* Paris. ex Officina Rob. Stephani 1535.
14. *Actiones & Monumenta Martyrum, con qui à Wiclefo & Huffo ad nostram hanc ætatem in Germania, Gallia, Flandria, Britannia, Italia & ipsa demùm Hispania, veritatem* Evang.
- ❦ (23) ❦
- Evangelicam sanguine suo constanter obfirmarunt, Genev. 1560.
15. *Quatuor Dn. nostri Jesu Christi Evangeliorum Versiones per antiquæ dux, Gothica sc. & Anglo-Saxonica, quarum illa ex celeberrimo Codice Argenteo depromsit Francisc. Junius, hanc a. ex Codd. MSS recudi curavit Thom. Marescallus, Anglus cum ejus Observationibus & adjecto Glossario Gothico Fr. Junii.* Dordrecht 1665. Fr. Vand.
16. *Petri Suavis Polani Historia Concilii Tridentini, cum vita Autoris editio 5. & ultima.* Gorichemi 1658. Fr. Vand.
17. *Gerb. Job. Voffii Historiæ de Controversiis, quas Pelagius ejusque reliquæ moverunt, Libri VII. editio secunda, & ultra quartam partem ex Autoris apogr. aphe locupletata.* Amstelod. 1655. Fr. Vand.
18. *Guil. Outrami d. sacrificiis Judæor. Gentium & Christianor.* Londini 1667. Fr. Vand.
19. *Musæi, Moschi, & Bionis, quæ extant omnia per Dan. Whitfordum cum iconibus.* Londini 1659. Fr. Vand.
20. *Homers Gnomologia, cum observationibus Ethico-Politicis, per Jac. Duporsum, Cantabrigiæ 1660.* Frang. Vand.
21. *Geographia Nubiensis, i. e. accuratissima rotius Orbis in 6. Climata divisi Descriptio, ex Arabico in Latinum versa à Gabr. Sionita, & Job. Hefronita Paris 1619.* Fr. Vand.
- 22.

Opslag fra auktionskatalogen over Esaias Pufendorfs bogsamling, trykt i Hamburg 1690. Vedr. nr. 9, Johann Heinrich Böclers Historia Belli Danici, Stockholm 1676, jævnfør proveniensangivelsen i Kgl. Bibl.s eksemplar afbildet s. 83

søgelse: dels en trykt katalog over bogsamlingen, dels et sted hvor bøgerne måtte være blevet bevaret. Altså det bedst tænkelige grundlag for at rekonstruere en bogsamling, der på denne måde er blevet betegnet som både historisk og dokumentarisk værdifuld. Men såvidt jeg har kunnet konstatere har ingen nogensinde givet sig i gang med denne opgave.⁹⁾ Det kan derfor måske være umagen værd at jeg, som en art ansporing og indledning til et sådant arbejde, hermed viderebringer de data jeg er kommet i besiddelse af i forbindelse med min undersøgelse, ikke af Esaias' bogsamling, men af hans bror Samuels.

For det første skal det bemærkes, at oplysningen om Christian V's køb af Esaias' bogsamling bekræftes af en særdeles pålidelig kilde, nemlig Samuel Pufendorf, som i et brev til A. Rechenberg 31.1.1691 skrev:

„Meines sel. bruders bibliothek hat der könig in Daenemark gekauft und der seinigen in Cöppenhagen einverleibt, welches ich sehr gern sehe, ist auch von seiten des königs wohl gethan, denn man nicht leicht eine solche menge neuer tractäten beisammen finden wird.“¹⁰⁾

Og i et brev til Leibniz af 31.1.1693:

„Men min afdøde bror opbyggede en meget rig og velordnet samling af alle offentlige aktstykker angående kongeriget Sverige, således som det fremgår af katalogen over hans bibliotek, trykt i Hamburg 1690, som du utvivlsomt har set. Biblioteket købte den danske konge i sin helhed og indføjede det i sit eget kongelige bibliotek.“¹¹⁾

I en note til denne passage henviser K. Varrentrapp, udgiveren af Samuel Pufendorfs breve, til en auktionskatalog over Esaias' bogsamling, som er bevaret i Hamburgs Stadtbibliothek, men angiver ikke den præcise titel.¹²⁾ Denne er: *Catalogus selectorum librorum, omnis generis, et varii idiomatis, eorundemque nitide compactorum, ac ex optimis editionibus, magna cura, nec minoribus sumtibus a Viro quodam Illustri, p.m. comparatorum. Quorum Auctio, Deo volente, habebitur die Septembr. et seqq.* (Hamburgi, Literis Henningi Brendecke, Anno 1690, 8°). Skønt jeg ikke systematisk har efterforsket eksistensen af katalogen i de europæiske biblioteker, viser allerede den omstændighed, at den optræder i to store trykte kataloger (nemlig British Library's og National Union Catalog), at der ikke er tale om nogen særlig sjælden katalog. Til sammenligning kan det nævnes, at fortegnelsen over Samuels bogsamling ikke blot er fraværende fra de store trykte kataloger, men at den systematiske efterforskning efter den i alle større europæiske biblioteker kun har dokumenteret eksistensen af tre eksemplarer.¹³⁾ Indtrykket af, at det i Esaias' tilfælde ikke drejer sig om nogen sjælden katalog, bekræftes af den omstændighed, at der i Kgl. Bibl. er bevaret hele to eksemplarer – ét i Udenlandsk Afdeling¹⁴⁾ og ét i Danske Afdeling.¹⁵⁾

Med hensyn til de fem eksemplarer, jeg har kendskab til, kan det bemærkes at de to fra København, og formodentlig også det fra Hamburg,¹⁶⁾ kun indeholder 262 sider med fortegnelsen over de indbundne bøger, mens Harvard's og British Library's omfatter 300 sider, idet de fra og med s. 262 anfører *incompacti*, dvs. uindbunde bøger, hvoraf 47 i folioformat, 76 i kvart, 63 i oktav og 73 i duodez. Lægges hertil de 211 foliobind, de 525 kvartbind, 716 oktav og 908 duodezer, som står opført i katalogenes første del, får vi i alt 2619 bind. Hvis man tager i

betragtning, at en stor del af bindene er sammenbundne eksemplarer af mere end ét værk, viser Esaias' bogsamling sig at være udtryk for en måske ikke enorm, men dog særdeles respektabel samlerindsats.¹⁷) Et første, hastigt blik på de opførte titler fortæller os endvidere, at selvom Samuel Pufendorf og Nemeitz havde ret i at understrege, at samlingens mest fremtrædende kendetegn var den imponerende samling af offentlige dokumenter, drejer det sig dog ikke desto mindre om en i det hele rig og velopbygget bogsamling, som allerede Sibbern bemærkede. Hovedvægten ligger ganske vist såvel kvantitativt som kvalitativt på historiske (herunder kirkehistoriske) værker, men samlingen er også velforsynet med græske og latinske klassikere i de bedste udgaver, såvel som med bøger, der på forskellig måde knytter sig til teologi, til filosofi og til retsvidenskab. Bemærkelsesværdig er også samlingen af akademiske afhandlinger og disputater af forskellig slags. Hvis man yderligere for sammenligningens skyld sidestiller Esaias' bogsamling med Samuels, vil man konstatere, at den første er langt mere omfattende på alle felter (2619 bind mod Samuels 1663), bortset fra ét: medicin og naturvidenskab i almindelighed er sparsomt repræsenteret i Esaias' samling, men massivt i Samuels.

For at vende tilbage til Esaias' katalog kan det bemærkes at denne er meget præcis og detaljeret: titlerne gengives fyldigt, med særlig omhu med hensyn til at angive udgiver og udgave. Når et bind er indbundet i skind med guldprægning, finder man betegnelsen *Franz. Band* („fransk-bind“). Desuden kan man spore en vis omhu for, selvom bøgerne formelt indeles udelukkende efter format og ikke emne, dog at anføre bøger af samme forfatter samlet, og ligeledes bøger om samme emne eller på samme sprog. Således er f.eks. alle bøger på italiensk, på fransk, engelsk eller tysk osv. opført til slut inden for hvert format, efter de latinske bøger. Eftersom mange bind udgør samlinger af flyveblade eller afhandlinger, ofte omfattende flere dusin titler, må arbejdet med at udarbejde katalogen have været særdeles krævende, efter alt at dømme en sag for specialister.

Dette falder desto mere i øjnene, når man sammenligner dette arbejde med det, der er lagt i udarbejdelsen af den tilsvarende katalog over Samuels bogsamling. Her synes i langt mindre grad at være tale om ekspertise: ikke blot anføres titlerne så godt som altid stærkt forkortede, men der er også tale om grove fejl og mangler, som når ophavsmændene i stedet for at anføre de relevante bibliografiske data slet og ret afskriver det, som ud fra titelbladets typografiske opsætning er sprunget mest i øjnene, hvorved for eksempel en bogs forfatter forveksles med over-

sætteren eller den person, værket er tilegnet. I øvrigt anføres bøgerne hulter til bulter, uden nogen blot tilnærmelsesvis orden efter forfatter, sprog eller emne, således at et værk i to bind endda kan anføres på to forskellige steder i katalogen, som om det drejede sig om to forskellige værker.

Nok herom – hvordan er bøgernes skæbne blevet? Varrentrapp forsikrede i 1893, at „Esaias’ bøger er endnu i dag bevaret i Det kongelige Bibliotek i København“,¹⁸⁾ men hvordan er situationen efter næsten yderligere et århundrede? Jeg har selv arbejdet et par måneder i Kgl. Bibl. for at søge efter de danske og svenske udgaver (eller bøger vedrørende Skandinavien), som står opført i Samuels katalog, samt efter bøger af anden art som ikke havde kunnet findes i biblioteker, hvor jeg havde arbejdet indtil da. Et yderligere formål med opholdet i København var at søge efter eksemplarer, der havde tilhørt Samuel. Under arbejdet bemærkede jeg, at der i nogle bøger optrådte følgende påtegning: „*ex b. P.*“, herefter fulgte et nummer. Da jeg var bekendt med historien om, hvorledes Esaias’ bogsamling var blevet købt af den danske konge, var det nærliggende at antage, at forkortelsen måtte betyde: *ex bibliotheca Pufendorfii*, efterfulgt af katalognummer inden for pågældende format. Da jeg jo havde bogen foran mig og dermed formatet, var det nemt at verificere antagelsen og fastslå, at katalognummeret sammenholdt med forkortelsen på bogen faktisk henviste til den bog, jeg havde i hånden. Arbejdet med dernæst at genkende andre bøger jeg stødte på, som stammede fra Esaias’ bogsamling, blev lettet af den omstændighed at påtegningen altid er skrevet med samme hånd, muligvis af bibliotekets leder Joh. Conrad Wolfen, som ifølge Sibbern planlagde en aldrig fuldført katalog over Esaias’ bøger.

Hvordan det nu end forholder sig dermed, er skriftens ensartethed en hjælp med hensyn til straks at genkende Esaias’ bøger, også i de tilfælde hvor det ovenfor beskrevne mønster (*ex b. P.* tilføjet nummer) er fraveget. Flere gange optræder faktisk kun nummeret; i nogle tilfælde lyder påskriften: *ex bibl. Puff.* – med andre ord er den nævnte generelle praksis

ex bibl. Puff.
N. 1.

ikke konsekvent gennemført. Det er imidlertid vigtigt at slå fast, at den enkelte bog kun lader sig identificere som tilhørende Esaias ved hjælp af påskriften, som den ukendte person sidenhen lykkeligvis har tilføjet, i det mindste for så vidt angår de bøger, jeg har undersøgt.¹⁹⁾ Herfra er der kun to undtagelser: i det ene tilfælde drejer det sig om en bog hvor katalognummeret også er anført på bogens ryg i en anden skrift end den ovenfor beskrevne,²⁰⁾ og i det andet er der tale om en bog med en håndskreven tilegnelse til Esaias.²¹⁾ Der er med andre ord i Esaias' bøger hverken noget exlibris, nogen navnepåtegning eller nogen dedikation (når bortses fra det nævnte enkelttilfælde) – ikke engang i hans bror Samuels bøger, som han ejede i stort antal.²²⁾ Også indbindingen er, bortset fra ældre bøger der stammer fra tidligere ejere, gennemgående udført i pergament, altså i enkelt og neutralt udstyr. Endvidere bemærker man at de bøger, som ikke har haft tidligere ejere, fremtræder som nye og næsten uberørte, hvilket kunne tyde på at Esaias næppe var nogen stor læser.²³⁾

En rekonstruktion af Esaias Pufendorfs bogsamling ville på det foreliggende grundlag være enkel at foretage, idet man simpelthen ville kunne følge auktionskatalogen og jævnføre dens titler med de tilsvarende bind, som findes i Kgl. Bibl. og et par andre københavnske biblioteker. Nødvendigheden af at udvide eftersøgningen til også at omfatte Universitetsbibliotekets 1. og 2. afdeling følger af én indlysende og én mindre indlysende grund. For det første blev bøger med naturvidenskabeligt indhold overført fra Kgl. Bibl. til Universitetsbibliotekets 2. afdeling i 1930erne, hvorfor en række bøger fra Esaias' samling vil være at finde der. For det andet blev en del såkaldte dubletter, som følge af Universitetsbibliotekets brand i 1728, i 1730 overført hertil fra Kgl. Bibl.,²⁴⁾ og der er grund til at formode, at enkelte af Esaias Pufendorfs bøger i denne forbindelse er kommet til Universitetsbiblioteket.²⁵⁾

Oversat fra italiensk af lektor, cand. mag. Ole Meyer og forkortet af redaktionen.

NOTER

(1) Om tilskrivningen af disse og andre værker til Esaias Pufendorf, se Johannes Moller: *Cimbria literata sive scriptorum ducatus Slesvicensis et Holsatici . . . historia tripartita*, tom. II, 1744, s. 671-73. – (2) E. Pufendorf: *Opuscula a iuvene lucubrata, cum vita eiusdem laconice scripta*, Halle 1699. – (3) J.C. N[emeitz]: *Vernünfftige Gedancken über allerhand Historische, Critische und Moralische Materien, nebst verschiedenen dahin gehörigen Anmerckungen. Erster Theil*, Franckfurt am Mayn 1739, s. 60-74: „Besondere Nachrichten von den beyden Gebrüdern, Esaia und Samuel Pufendorff“; jf. også Moller (note 1). – (4) Moller (note 1) s. XXX. – (5) Nemeitz (note 3) s. 67. – (6) Nemeitz (note 3) s. 67. – (7) Moller (note 1) s. 672; teksten lyder: „Bibliothecam eius librorum, omnis generis locupletem pariter atque selectissimam, cum Hamburgi, M. Octobri A. 1690, auctione publica, Catalogi ibidem iam excusi, ductu, esset distrahenda, Christianus V, Danorum Monarcha, antequam hoc pacto dissiparetur, iure emptionis sibi vindicavit, regiaeq[ue] Hafniensi adiunxit“. – (8) N.P. Sibbern: *Bibliotheca Historica Dano-Norvegica, sive de Scriptoribus rerum Dano-Norvegicarum Commentarius Historico-Literarius*, Hamburgi et Lipsiae 1716, s. 311-213; teksten lyder: „Coeterum de Bibliotheca ista fatendum est, eam insigni et vere Regio apparatu et selectu esse institutam, id quod clarius patebit cum Catalogus huius Bibliothecae, quem Cl. Wolffius h.t. Bibliothecae Regiae Praefectus et Consiliarius regius molitur, lucem aliquando publicam visurus sit“. – Denne katalog udkom aldrig, men det er sandsynligt, at de ejeransforsler, vi har identificeret i Esaias Pufendorfs bøger (jf. nedenfor), udgør et indledende trin i udarbejdelsen af en sådan katalog.

(9) E.C. Werlauff nævner blot, at samlingen blev erhvervet i 1690; se *Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek*, 2. forøgede og fortsatte Udg. 1844, s. 71. – (10) K. Varrentrapp (Hrsg.): *Briefe von Pufendorf*, i: *Historische Zeitschrift*, N.F., Band 34, 1893, s. 205. – (11) Varrentrapp (note 10) s. 225; teksten lyder: „At frater meus b. m. accuratissimam fecebat collectionem omnium actorum publicorum, quae ad regnum Sueciae pertinent, uti e catalogo eius bibliothecae anno 1690 Hamburgi impresso adparet, qui tibi sine dubio visus est. Hanc integram Daniae rex emtam bibliothecae suae regiae inseruit“. – (12) Sandsynligvis på grund af trykfejl stemmer Varrentrapps (note 10 s. 225) angivelser af antallet af folianter og oktaver ikke overens med angivelserne i katalogen. Varrentrapp taler om 201 folianter, mens katalogen rummer 211, og om 709 oktaver mod katalogens 716. – (13) *Catalogus Bibliothecae Illustris, selectissimis varii Generis atque Idiomaticis Libris refertae, cuius Auctio consueta lege habebitur Berolini die 20. Septembr. et seqq. in Aedibus Koenigianis in Platea, cui S. Georgius nomen dedit, vulgo St. Georgen-strasse, singulis diebus ab hora secunda pomeridiana, 1697 (8°)*. De tre kendte eksemplarer befinder sig i Kgl. Bibl. i Kbh., i Niedersächsische Landesbibliothek i Hannover og i Saltykov-Shchedrin i Leningrad. – (14) Kat. 184, 366 8°. – (15) Kat. 51, 235 8°. Dette eksemplar er indbundet i et smukt rødt maroquin-bind præget med et super-eksklibris, der viser at bogen har tilhørt den danske samler Frederik Walter (1649-1718). Kgl. Bibl. erhvervede omtrent 100 bøger fra dennes bogsamling på auktion afholdt i 1719. Jeg takker afdelingsbibliotekar Susanne Budde for de her anførte oplysninger.

(16) Jeg har ikke selv set eksemplaret i Hamburg, men Varrentrapp (note 10), som også angiver pladssignaturen (Catal. varii V.4.5.), taler om 262 sider. – (17) I sammenligning med de store, berømte privatbiblioteker på 20.000–30.000 bind var Esaias Pufendorfs bogsamling lille. Men sammenligner man med de samlinger, der iøvrigt blev sat på auktion i det 17. årh. i Tyskland, udgør Esaias' samling et middelstort bibliotek; jvf. H. D. Gebauer: *Bücherauktionen in Deutschland im 17. Jahrhundert*, Bonn 1981. – (18) Varrentrapp (note 10) s. 205–06. – (19) De 33 bind, der hidtil er identificeret, udgør dog ikke et tilstrækkeligt repræsentativt antal, og det her anførte bør efterprøves ud fra et langt større antal bind. – (20) Kgl. Bibl., UA, kat. 159, 108 8°: *Davidis Peiferi Lipsia, seu originum Lipsiensium libri IV, Martisburgi 1689*, med påtegningen „ex b. P. 288“. – (21) Kgl. Bibl., UA, kat. 101, 282 8°, *Aegidii Menagii Juris civilis amoenitates ad Ludovicum Nublaeum. Tertia editio, Francoforti et Lipsiae 1680*, med påtegningen „ex b. P. 179“. Dedikationen lyder: „Viro Illustri Esaiiae Pufendorffio Literarum fautori certissimo hunc menagianum libellum mittit, qui eius recudendi curam gesserat. Frid. Ben. Carpzov. Lipsiae 7. Aug. 1680“.

(22) Varrentrapp (note 10) s. 226 nævner alene tilstedeværelsen af *De rebus Svecicis libri XXVI, Amstelodami 1686* (nr. 2 blandt folianterne i auktionskatalogen). Faktisk udgør følgende numre i katalogen værker af Samuel Pufendorf: blandt kvarterne: 26, 73, 78, 119, 120, 162, 198, 288; blandt oktaverne: 117, 330, 331, 332, 333, 334, 335; samt 212 i duodez; endvidere blandt „incompacti“ i kvart numrene 11, 14, 15, 22, samt duodezernerne 25, 26, 31, 32. – (23) Jf. dog det i note 19 udtrykte forbehold. – (24) Som dubletter betragtedes ikke blot to eksemplarer af samme værk og udgave, men også forskellige udgaver af samme værk. – (25) I det mindste i ét tilfælde er der grund til at tro, at etiketten med påskriften „ex donatione Regia 1730“ dækker over den bekendte påskrift, der identificerer en bog som stammende fra Esaias' samling; det drejer sig om et samlebind med værker af H. Conring (*Jus*. 84480 4°, senere tilbageført til Kgl. Bibl.), nøje svarende til auktionskatalogens nr. 6 blandt kvarterne.